

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1939-40

OPERA

5

A. FOERSTER-
GORENJSKI SLAVČEK

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1939/40 ŠTEV. 5

OPERA

UREDNIK: M. BRAVNIČAR

A. FOERSTER:

GORENJSKI SLAVČEK

PREMIERA 30. NOVEMBRA 1939

Naše občinstvo je posebno vzljubilo dvojje opernih del: »Prodano nevesto« in »Gorenjskega slavčka«, ter ju uvrstilo v svoj duhovni zaklad, po katerem rado sega vedno znova in z vdano ljubeznijo. Za takšno dopadenje niso vedno nujne ali merodajne umetniške kakovosti, potrebna pa so druga svojstva, ki delo približajo splošnosti in njenemu okusu. Življenjska sila Foersterjevega »Gorenjskega slavčka« je v njegovi preprosti prisrčnosti, v naivni sproščenosti ter v povezanosti z domačo zemljo, z njenim ljudstvom in z njegovimi običaji. Obe navedeni operi sta nastali v isti dobi (premiera »Slavčka 27. IV. 1872., »Prodane neveste« pa 30. V. 1866.), avtorja obeh sta Čeha, dejanji obeh sta komični in se odigravata med ljudstvom na deželi, glasbi obeh pa črpata iz svežega izvirka narodnih pesmi. Košček idiličnega slovenskega življenja, ki je dobil okvir v preprosti obliki »Gorenjskega slavčka«, ne predstavlja sinteze naše bitnosti v izčiščenem in umetniško dognanem izrazu, temveč zgolj majhen izrez

ali fragment iz vaške idile, ki pa je prikazan tako prikupno, da je njegova vedrina in osvežujoča lahkotnost vedno znova osvajala našega človeka.

»Gorenjski slavček« je bil prvič uprizorjen že 27. aprila 1872. in sicer kot »lirična opereta v dveh dejanjih«. Njegova prvotna oblika je imela med posameznimi zaključnimi glasbenimi točkami vmesno prozo. Po prvi uprizoritvi pa sta skladatelj in libretistka Lujiza Pesjakova opero predelala v »lirično komično opero v treh oddelkih« in takšna je prišla na oder prvič 30. oktobra 1896. Črtala sta prozo, skladatelj je prekomponiral zaključene glasbene točke in opero raztegnil na tri dejanja. V tej obliki je bil leta 1901. tiskan in pri Glasbeni Matici založen klavirski izvleček »Gorenjskega slavčka«. Po vojni, ko je naša opera nanovo oživela, so začeli misliti tudi na to pozabljeno delo iz čitalniške dobe. Prof. O. Šest in prof. Jeraj sta z velikim odrskim čutom opravila obnovitveno delo pri »Gorenjskem slavčku«. Za narodni praznik 30. novembra 1922. je ob skladateljevi navzočnosti doživel ta »Slavček« nepričakovan in trajen uspeh. Petinosedemdesetletni skladatelj je ves ginjen nad tolikim uspehom svojega dela prišel na oder čestitat pevcem, rekoč: »Krasno ste peli, toda veste, slišal nisem ničesar, ker sem skoraj popolnoma gluh.«

Uspeh je ostal »Slavčku« zvest, da je v nekaj letih prekoračil petdeseto predstavo, kar je v naših razmerah vsekakor izrednost.

Za stoletnico skladateljevega rojstva je »Gorenjski slavček« prišel po nekaj letih odmora zopet na deske ljubljanske opere in sicer v popolnoma novi predelavi M. Poliča. Z njim je Polič ustvaril samostojno delo, ki je v razmerju do prejšnjega Foersterjevega »Gorenjskega slavčka« kakor približno Puccinijeva »Manon« do Massenetove. Tako smo dobili dve bistveno različni operni deli z uporabo iste glasbene snovi. Ta dva »Slavčka« lahko živita

drug poleg drugega, ne da bi bilo treba komurkoli umakniti se v pozabljenje. I etošnja repriza Foersterjevega »Gorenjskega slavčka« bo doprinesla dokaz, da vsebujeta oba, vsak svojo lepoto in zato tudi upravičenost do uprizoritve. *M. Br.*

Anton Foerster

Skladatelj »Gorenjskega slavčka« je bil rojen pred 100 leti, dne 20. decembra 1837. v Osenicah pri Jičinu na Češkem. Njegov oče Josip Foerster je bil znameniti kantor in ljudskošolski učitelj, ki je v tem dvojnem poklicu deloval nad 50 let v Osenicah. Iz te družine so se posvetili glasbi tudi drugi potomci, med katerimi sta dosegla velike uspehe Antonov starejši brat Josip, ki je postal stolni kapelnik pri sv. Vojtehu v Pragi, in Antonov Nečak Josip Bohuslav, pomembni češki skladatelj in predsednik Akademije znanosti in umetnosti v Pragi. Josip Bohuslav Foerster je posebno znan po svojih simfoničnih skladbah in operah. (Njegova »Eva« je bila uprizorjena tudi v našem gledališču.) Napisal je tudi znani »Nauk o harmoniji«, ki je bil preveden v več jezikov.

Anton Foerster je študiral najprej na gimnaziji in je po maturi l. 1858. stopil v cistercijanski samostan v Višebrodu. Še pred potekom enega leta je izstopil in se vpisal v Pragi na univerzo, kjer je l. 1863. dovršil pravo. Že med tem, ko je v Pragi študiral pravo, je poučeval v Smetanovem zavodu; s Smetano je živel v prijateljski vezi in se mnogo gibal v praških umetniških krogih. Njegovi osebni stiki s češkimi skladatelji Bendlom, Prohasko in Smetano so vplivali, da se je Anton Foerster posvetil glasbi in jo izbral za svoj življenjski poklic. Dve leti potem, ko je v Pragi dovršil jus, se je preselil v naše kraje in jih izbral za svojo drugo domovino. Od l. 1865. do 1867. je živel v Senju, odkoder je prišel v Ljubljano. Tu je bil

najprej kapelnik pri »Dramatičnem društvu« in pevovodja Čitalnice, od l. 1868. dalje pa regens chori v ljubljanski stolnici. Poučeval je glasbo na gimnaziji in na orglarski šoli in vzgojil vso takratno generacijo naših organistov. Težišče Foersterjevega glasbenega udejstvovanja je bilo v cerkveni glasbi, ki jo je dvignil na dostojno umetniško višino, kljub nasprotnikom in kljub nerazumevanju odgovornih činiteljev. Foerster je bil med prvimi glasbeniki v prestolnici Slovenije, s temeljitim tehničnim znanjem in umetniškim okusom, ki je zastavil vse svoje moči in vse svoje znanje v dobro napredku naše glasbene kulture. V borbi za čistost umetniškega izraza in proti šarlatanstvu je moral pretrpeti marsikatero grenko, dokler ni »dobra stvar počasi zmagala«, kakor je nekoč sam rekel. Anton Foerster pripoveduje v Iz. Cankarjevih »Obiskih« sledeče o tistih časih:

»Leta 1867. sem dobil od dr. Ludvika Proháske poziv, naj grem v Ljubljano za pevovodjo Čitalnice. Politične razmere na Kranjskem so bile takrat jako žalostne: Slovenci so bili izgubili vse, vladali so Nemci; javno slovensko življenje se je moralo boriti s tisoč neprilikami. To je vplivalo tudi na zbor Čitalnice, ki je jel razpadati; uradniki so izstopili, da se ne zamerijo, druge so premeščali. Vodil sem tudi slovensko opero in opereto v starem gledališču. Igrali so ob nedeljah popoldne. Takrat sem inštrumentiral opero »Kralj Vondra XXVI., ki jo je sestavil iz raznih imenitnih arij dr. Illner v Brnu.

Leta 1867. je bilo ustanovljeno »Cecilijino društvo«, pri čemer je bilo tudi veliko nasprotstva.

Ko smo prvič peli v stolnici pri polnočnici vse latinsko, se je začel boj zoper mene. Napadal me je zlasti Alešovec v »Brenclju« in »Slovincu«, zagovarjala pa sta me župnika Aljaž in Bernik v »Slovenskem Narodu«. Quae mutatio rerum — kajne! Alešovec mi

je očital, da vpeljujem husitsko petje, da se ne poštropim z blagoslovljeno vodo, kadar pridem v cerkev, da sem skop in nemškutar. In rajni pesnik Resman je pisal o meni: »V središču Slovenije, v belej Ljubljani, v šoli in cerkvi je glasba v rokah tujcu, nehvaležnemu izdajalcu — praktičen kruhoborec, ta pri nas igra glavno vlogo!« — Takrat nisem užil mnogo veselja, pač pa veliko bridkosti. Ob času Alešovčevih napadov so celo branjevke vpile za menojo na cesti: »Lajzon, lajzon!« Dasi sem imel nekaj prijateljev, ki so mi zaupali, me zagovarjali in podpirali, je postalo boljše šele tedaj, ko je postal Pogačar škof..«

»Ko sem komponiral svojo opero«, pripoveduje Foerster dalje, »sem bil preobložen z delom, da sem pisal pred kosilom, po kosilu in popoldne v kavarni pri kavi. »Gorenjskega slavčka« sem že komponiral v novem genreu. (Po načelih glasbene drame.) Vsaka oseba govori tako, kot ji pristoji. Krčmar poje drugače kot vitez in hlapec drugače kot kralj.«

Čeravno je bilo težišče Foersterjevega dela v cerkveni glasbi, je doživel največjo poljudnost z opernim delom »Gorenjski slavček«. Z njim je ustvaril prvo folklorno slovensko opero in z njo je »začrtal osnovnico slovenski narodni operi«. Njegova druga opera »Dom in rod« (v 5. dejanjih), še ni bila uprizorjena. Foerster jo je predelal iz svoje spevoigre »Materin blagoslov«. Med njegova odrska dela spada tudi mladinska igra »Lelja«, za katero je Foerster zložil glasbene točke. Pomembna je Foersterjeva simfonična slika za soli, zbor in orkester »Turki na Slevici«, ki spada med klasična dela starejše šole. Med njegovimi številnimi zbori so posebno znani »Njega ni«, »Spak«, »Povejte ve planine« in »Ljubici«. Foersterjeva delavnost je bila izredno velika. V razvoju slovenske glasbene umetnosti je Foerster igral važno vlogo in je v njej zapustil močne sledove. Slovencem je dal mnogo posvetnih in cerkvenih skladb,

učil je več generacij petja, ustanovil je orglarsko šolo, v kateri je vzgojil nešteto organistov, v stolnici je nad 40 let vodil cerkveno petje in uveljavil cecilijanska načela, urejeval je »Cerkveni glasbenik«, dirigiral je zборе in orkestre. Vse njegovo delo je bilo prežeto z umetniško resnobo. Svoje izredno plodovito življenje je zaključil l. 1926. v Novem mestu, kjer je preživel jesen svojega življenja. Pokopan je v Ljubljani pri Sv. Križu.

(Ponatis iz Gled. lista št. 5, l. 1937-38.)

Vsebina

Dejanje se godi v začetku preteklega stoletja na Gorenjskem v bližini Bleda.

I. dejanje: Študent Franjo se je vrnil iz tujine. Prvega sreča svojega prijatelja Lovra in takoj za njim svoje dekle. Učitelj petja Chansonette se mudi v naših krajih ter zbira narodne pesmi in motive. V bližini zasliši prekrasen glas Franjove zaročenke Minke, ki ga tako očara, da bi jo rad izsolal in vzel s seboj na pariško opero. Vaška dekleta nastopijo, Chansonette misli, da bo med njimi izsledil slavčka, ki ga je prej slišal, ter preizkusi vsako posamič, toda nobena od teh mu ni všeč, kajti Minke ni med njimi. Ves obupan, ker ne najde pravega slavčka, hoče zapustiti kraj, a ravno med tem se slučajno oglasi Minka. Vzradoščen ji Chansonette hiti naproti.

II. dejanje: V istem kraju.. Krčmar streže Chansonettu in njegovi ženi Ninon, nato prideta vaški pisar Rajdelj in prava gorenjska korenina, oskrbnik Štrukelj, ki pa je nekoliko naglušnen. Seznanijo se med seboj, Ninon pa domačim pokaže svojo umetnost ter jim zapoje in zapele. Minkina mati prihiti vsa obupana in potoži svoji hčerki, da jo bo upnik zapodil iz hiše, če mu takoj ne plača dolžnih 200 goldinarjev. Ko Chansonette to sliši in izve o težkem položaju Minkine matere, ponudi Minki 200 goldinarjev, če bi šla z njim v Pariz, da jo izobrazijo v petju. Franjo, ki je izvedel, da mu nameravajo odvesti dekle v tujino, pokliče prijatelja Lovra, oskrbnika Štruklja in pisarja Rajdla, da bi skupno skovali zaroto zoper to

nakano. Gorenjski fantje s Franjom na čelu pridejo tod mimo, prepevajoč pesem »Vsi so prihajali...« Minka se odloči, da ostane pri svojem Franju in steče k njemu.

III. dejanje: »Zarotniki« skujejo načrt, kako bodo izgnali Chansonetta. Na hitro roko improvizira oskrbnik Štrukelj sodnijo in obsodi francoskega pevca na izgon in denarno globo. Nazadnje pa se vsa zadeva le pojasni in vsi uvidijo, da je imel Chansonette z Minko samo dober namen. Daruje ji denar, ker pa vidi, da ima svojega fanta zelo rada, jo ne sili več, da bi ga zapustila. V zahvalo mu Gorenjci zapojo nekaj narodnih. Tedaj pristopi sel in javi, da je Chansonette povišan v knežji stan in imenovan za dvornega pevca. Zapustiti mora lepo Gorenjsko. V veselem razpoloženju se drug od drugega prijateljsko poslovijo. Slavček Minka ostane pri svojem Franju na Gorenjskem, Chansonette in njegova žena Ninon, ki sta preživela med našimi ljudmi nekaj lepih uric, pa se vrneta v svojo domovino.

Tudi če gledališča ne vodi avtor, mu od daje svoj smisel in svojo smer. In najsi bi imel direktor nadpovprečno talenta in domiselnosti, resnični šef je vendarle tisti, ki delo napiše. Človek, ki je nekaj priklical v življenje, ki je nekaj ustvaril, vzgaja igralca in skrbi za njegov razvoj. On določi režiserja in reformira gledališče. Začetki vseh velikih in pomembnih novotarij vseh teorij, revolucij in vseh dramatskih šol, so posredno ali neposredno avtorjevo delo. Gogol in Čehov sta v Rusiji naredila Stanislavskega za velikega realista. Zola je naredil Oskarja Méténier-ja in brata Goncourt Antoine-a. Shakespeare je dopustil, da je Gordon Craig iznašel novo režijo in novo inscenacijo; šele zaradi Wagnerja je Adolf Appia prišel do svojega koncepta režije, ki temelji v glasbenem izrazu. Današnjim avtorjem se moramo zahvaliti za današnje domisleke, za naše teorije in naše dramske ideje.

Louis Jouvet o gledališču v »Réflexions du comédien«

Prihodnji dramski spored:

V prvi polovici decembra bo prišla na oder na novo uprizorjena učinkovita opera E. d'Albertova »Nižava«. S tem delom bo debutiral kot režiser E. Frelih. V glavnih vlogah bodo sodelovali Bašičeva (Marta), Ribičeva (Nuri), Polajnarjeva (Pepa), Poličeva (Antonija), Španova (Rozalija), Janko (Sebastiano), Orel (Tomazo), Marčec (Pedro), Dolničar (Morucio).

Opero bo dirigiral dr. D. Švara.

Razno

V Moskvi bodo zopet odprli operno gledališče Vladimira Ivanoviča Nemirovič — Dančenka, ki ima 1500 sedežev.

*

V Pragi je meseca septembra umrl znani češki scenograf Josip Wenig. V Zagrebu še danes uprizarjajo »Prodano nevesto« po njegovi scenski koncepciji.

*

V pariški Opéra - Comique so nanovo uprizorili Mozartovo »Figarovo svatbo«, jo izčistili in popravili po izvirniku v novi verziji Adolfa Bochota, ki je v delo zopet vnesel Mozartove recitative, ktere so prej zamenjali s prozo iz Beaumarchaisove komedije. Prav tako so nanovo uprizorili Gounodovo narodno opero »Mireille« in jo očistili vse navlake prejšnjih slabih predelav.

Velika opera pa je pod taktirko Philippa Gauberta dala po dolgem času zopet Berliozove »Trojance«, dolgo opero, ki so jo navadno morali izvajati v dveh delih in prav zato, kljub mnogim lepotam in nikdar popolnoma uspela. Tudi v novi inscenaciji se opera igra dva večera. Prvi del »Zavzetje Troje« je predigra k drugemu delu Trojanci v Kartagini.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Zupančič. Urednik: Matija Bravničar. Za upravo: Karel Mahkota.

Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.